

Norsk på norsk, s. 6

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

37. ÅRGANG 3/2009

- Språkvett for næringslivet, s. 14
- Normklynger i norsk, s. 18
- Norske navn på band verden rundt, s. 28
- Talespråk og skriftnorm, s. 31

Språkrådet

Godt språk = god butikk!

Eller: «Solid tillit gir solide tal!» Det kjem på eitt ut, for heile poenget er at i vår tid gjer ein det ikkje godt (nok) i næringslivet utan å kvalitetssikra kundekontakten. Det er den ein lever av. Og kundekontakt var, er og blir – språk. Å gambla på at kundane ikkje har språksans, kan snøgt føra til tapte kroner. Kanskje ville til og med ei undersøking avsløra at dei mest interessante kundane i mange samanhengar er kundar som har språkleg medvit?

No skal verken Språkrådet eller styresmaktene diktera næringslivet kva slags språkpraksis dei skal følgja. I statleg sektor gjeld det lover og klare påbod. I privat sektor bestemmer dei sjølve. Men for norskens status og bruk i det norske samfunnet betyr det naturlegvis mykje korleis norske næringslivsleiarar ter seg språkleg. Næringslivet er kort og godt eit viktig område i vår nasjonale språkpolitiske strategi.

Difor passerte me ein milepæl då Dagens Næringsliv den 13. juli i år kunne fortelja at Næringslivets Hovedorganisasjon har utarbeidd ein språk-

plakat (i samarbeid med Språkrådet). Finn Bergesen jr. slår fast følgjande rettesnor: «Engelsk når vi må, norsk når vi kan.» (Dei som er interesserte i å studera språkplakaten nærare, finn han her i bladet og kan elles ta utskrift frå nettsidene til Språkrådet eller NHO, på bokmål eller nynorsk.)

For situasjonen er ikkje utan vidare opplyftande. Aftenposten skreiv på leiarplass den 15. juli: «Da lederen i konsultentselskapet Mercuri Urval denne uken skulle forklare hva slags selskap han leder, måtte han ty til engelsk.» Same person uttalte til NTB at han er nøydd til å bruka «engineering manager» i annonsering, fordi ein norsk tittel som «sjefingeniør» ikkje duger.

Å ikkje kunna omtala eige arbeidsfelt presist på eige mormål er eit nederlag. Og truleg dårleg butikk.

Sylfest Lomheim

INNHold 3/2009

■ AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Norsk musikk på norsk
- 13 Klarspråksprisen
- 14 NHO og Språkrådet vil ha norsk i næringslivet
- 17 Språkbrukeren

■ INNSIKT

- 18 Å navigere i skriftspråkets rom. Om normklynger i bokmål og nynorsk
- 22 Retorisk klarspråk
- 24 En infrastruktur for språkforskning
- 28 *Huldfolk* og andre band i Belgia
- 31 Futurumkonstruksjonen *bli å reise* i skriftspråket

Redaksjonen tar gjerne imot brev fra leserne. Det kan være kommentarer til artiklene og emner i bladet, interessante ord og uttrykk en har kommet over, nyord, språkspørsmål eller annet. Adressen er: Språkrådet, Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO.

Spørsmål: Som forkorting av *eventuelt* brukar folk flest *evt.*, men i Norsk forkortingsordbok er *evt.* forkorting for *etter vår tidsrekning*. Eg har aldri vori borti *evt.* som forkorting i denne tydinga.

Har det alltid vori slik som det står i forkortingsordboka, at forkortinga for *eventuelt* skal vera *ev.*? Om ikkje, tykkjer eg at det er merkeleg å endre tydinga av ei forkorting som er i vanleg bruk.

Svar: Forkortinga *ev.* for *eventuelt* vart fastsatt i 1970-åra i samband med eit komitéarbeid som gjaldt praktiske skrivereglar. Forkortinga *evt.* for *etter vår tidsrekning* er langt yngre og var visstnok lansert som eit livssynsøytralt alternativ til *etter Kristi fødsel* i skoleverket rundt tusenårsskiftet. Mange kjenner ikkje desse reglane, og det er ugreitt.

Spørsmål: I trøndersk, og også i ein del andre dialektar, finst det eit ord som heiter *kvervil*. Ein *kvervil* er eit

område på hovudet hjå menneske eller dyr (dyr kan ha *kverviler* også andre stader) der håret veks i ei anna retning enn håret rundt. Dei er oftast i bakhovudet eller i panna.

På engelsk heiter dette *cowlick*. Kva heiter det på bokmål og nynorsk? I mi engelsk-norske ordbok står det at *cowlick* er ein pannelugg, men det er ikkje rett.

Svar: I Nynorskordboka står hankjønnsordet *kvervel*, som har fleire tydingar:

1 snøgg krinsrørse *straumen laga kvervlar i elva*

2 flekk, punkt på hovudet der håret deler seg til alle sider

3 hår på *kvervel*

Opphavet til dette ordet er norrønt *hvirfill*, som tyder det same som på nynorsk

På nynorsk kan det og heita *kverv*, på bokmål både *virvel* og *verv*.

Spørsmål: Finst det reglar for når ein skal bruka prosentteiknet, og når ein skal skriva *prosent* med bokstavar?

Svar: Ein tommelfingerregel når det gjeld ordet *prosent* og teiknet %, er at ein normalt skriv dette ordet med bokstavar når ikkje spesielle omsyn talar for noko anna. Spesielle omsyn kan vera presisjon (kan henda med desimalar), kor mykje plass ein har å skriva på (i tabellar, figurar o.l.), og anna.

Det *skal* vera mellomrom mellom sifferet og teiknet: 30 %. I løpande tekst vil det svært ofte vera best å skriva *prosent*.

Når et ord er ført opp i denne spalten, betyr det bare at vi har registrert at det er i bruk. Det betyr ikke at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi tilrår eller rår fra å bruke ordet, vil vi nevne det uttrykkelig.

bybil *Siden 2002 har bysyklene vært et populært tilbud i Oslo. Nå kommer bybilene – elbiler som kan leies for hundre kroner timen.*

Aftenposten 28.5.2009

godhetsindustri *Den zambiske, Harvard-utdannede økonomen og forfatteren av boken «Dead Aid», Dambisa Moyo, gjestet Oslo for noen måneder siden og bad Norge stanses bistanden til u-landene. Utviklingsministere Solheim kalte forslaget og boken «latterlig». Bistand er blitt en godhetsindustri for regjeringen hvor økte budsjetttrimmer er viktigere enn konkrete resultater.*

Fremskrittspartiets Morten Høglund i Dagsavisen 10.6.2009

hagekolonialist *Kolonitiden er ikke forbi. Og godt er det, skal vi tro hagekolonialistene Ingebjørg og Kristian Skartlien i Sogn Hagekoloni.*

Dagsavisen 18.6.2009

ikke-rom (= ikke-sigøynere) *Denne historien har lært rom to ting: Myndigheter og ikke-rom kan man bare vente vondt fra, og tilbud fra myndigheter om «hjelp» fører vanligvis til mer elendighet. Slik har rom utviklet en sterk motstandsologi og et repertoar av motstandsstrategier for å overleve.*

Forsker Ada Ingebrigtsen i kronikk i Dagsavisen 22.4.2009

kjønnskorrekt *Heller enn å ta ledelse, møter feminister som oftest debatt med kjønnskorrekte korrigeringer.*

innlegg i Aftenposten 6.8.2009

kroppsvaretaker *På Drammenselva er det tydeligvis kurs for nybegynnere innen den superpopulære grenen kajakkpadling. (I dag spiller som kjent alle golf – derav halvharystempelet – mens kajakk er for den fremsynte, moderne kroppsvaretakeren.)*

VG 25.6.2009

livshjelp *Hva kan vi gjøre for mennesker som er i livets siste fase? Spørsmålet setter vår respekt for menneskeverdet på prøve. Svaret er livshjelp, ikke dødshjelp.*

Leder i Kristelig Folkeparti Dagfinn Høibråten i VG 9.7.2009

oldedatter *Mine oldemødre var helt sikkert mer «kvinnelige» enn det jeg er, sannsynligvis tilnærmet livslangt monogame, gikk med korsett og hadde liten tro på at de hadde noe å bidra med innen akademien. Og hvordan mine oldedøtre vil te seg, kan ingen vite.*

biologiprofessor Inger Nordal i Dagbladet 10.7.2009

I denne spalten tar vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

MED IS I MAGEN

På åttitallet smakte mange nordmenn for første gang drikken *slush* – en blanding av saft og knust is. Det er ingen tvil om at *slush* er en slags *sørpe*, men som avløserord har ikke *sørpe* slått an. *Sørpe* er jo lengre – og kan ha en udelikat bismak – riktignok ikke verre enn *slush* kan ha på engelsk, men nordmenn er følsomme når det gjelder avløserord. *Issørpe* er mer selvforklarende, men for langt. *Sørpis* (jf. saftis), *saftslaps* eller bare *slaps* kunne det vel ha hett, men det ble altså hetende /*sløsj*/. Med fornorsket skrivemåte passer ordet ikke så verst inn i norsk rettskrivning.

Undertypene av dette og liknende produkter i Amerika er så tallrike at engelsk ofte er den eneste praktiske løsningen. Men *shave(d) ice*, en slags safttrukken snøball, bør vi vel kunne kalle *skav-is*, *rasp-is* eller noe slikt? En form for israsp kalles visst *raspa* (med samme betydning) i Mexico og Texas, så hvorfor skulle vi være snauere? Isskavemaskinen ble oppfunnet av en mann med det trauste navnet Ernest Hansen, noe som taler for et greit og realt navn på isen.

Snøballspising og slusjslurping framkaller gjerne den sanseopplevelsen som engelsktalende kaller *brain freeze*. Her hevder norsk seg bedre i konkurransen: Tross kraftig hoderysten og sine tre stavelser har ordet *hjernefrys* etablert seg hos språkbrukerne. Det er riktignok gledelig, men det gjelder å holde hodet kaldt, for *hjernefrost* er et hakk bedre.

Slush betyr selvfølgelig også 'slaps' og 'sørpe' på engelsk. I norsk vintersport heter det ikke lenger *blaut snø*, men *slush*. Norsk blir altså et stadig mer snøfattig språk.

Historien bak drikken *smoothie* minner om soga om sløsj, og mange av de samme avløserordene har vært foreslått for begge. *Smoothie* er flytende fruktmos med eller uten jogurt og/eller knust is. Avløserforslagene har spent fra det vakre, men omstendelige *fløyseldrikk* til det kjappe *glættis*. *Fruktdrikk* er for generelt, mens *saftmos* er ganske treffende. Men også i dette tilfellet har språksamfunnet (og ikke minst Tine) tatt i bruk den fornorskede varianten: *smudi*. Ordet glir lett inn blant norske landbruksrelaterte ord, ikke langt fra sin fonologiske halv søster *mædi* fra Island (= *møye*, nynorsk *møde*). *Smudi* og sauesykdommen *mædi* uttales med «stungen d» (dh) i henholdsvis engelsk og islandsk. Ordene ville hatt stum *d* hvis de var nedarvet fra gammelnorsk. Slik sett bryter *smudi* med tradisjonen, men lydsymbolisk står ordet ganske godt til andre norske ord som begynner med de samme bokstavene (jf. *smul* og *smug*).

Foto: Sivan Andersen

Ole Ivars

Golmmsister

Mer norsk: Elin Aamodt sier det er mytemakeri når noen hevder at musikk med norsk tekst har lavere status enn engelsk. Det vil hun at også P4 og Radio Norge snart skal forstå.

Norsk på norsk på nytt

■ TEKST: LARS AARØNÆS

Er engelsk rockens sanne språk? Bli en ballade bare halvhjertet uten *baby, love og sorrow*? Leder Elin Aamodt i artistorganisasjonen Gramart tror ikke det.

En tanke slo ned i Elin Aamodt på forsommeren 2008: «Kanskje det går an å ringe Språkrådet?»

Lederen i Gramart satt på kontoret og grublet. Hvordan kunne hun få flere låtskrivere og artister til å lage norske

tekster? Aamodt så at norskspråklige artister sjelden toppet norske festivaler. De var etter hennes mening for lite å høre i radio.

Så hun ringte Språkrådet. Direktør Sylfest Lomheim var tilsnakkendes. Slik

startet samarbeidet. Så langt har det ledet til en spørreundersøkelse, et låtskriverseminar, et debattmøte og en uttalt vilje til å skru opp norskvolumet framover.

Vil inspirere

– Det er ikke noe mål å omvende alle, slik at samtlige skal skrive 100 prosent norske tekster. Men jeg vil løfte statusen til dem som gjør det. Vi ønsker å motivere flere til å skrive og synge på norsk. De skal bli inspirert, sier Aamodt, og fortsetter:

– Jeg ønsker å berømme ellers engelsksyngende Ingrid Olava når hun gjør «Her kommer vinteren». Unni Wilhelmsen er også et eksempel. Det er flott å høre henne synge på norsk.

Tre av fire hører gjerne mer

Gramart og Språkrådets undersøkelse viste at tre av fire nordmenn gjerne vil høre norsk populærmusikk – på norsk. Ola og Kari er kanskje mindre redde for den helnorske musikken enn mange utøvere muligens er.

Under debatten på Kafé Internasjonalen i Oslo i juni sa Hanne Hukkelberg at hun var prisgitt et internasjonalt marked. Derfor synger hun på engelsk. En låt per Hukkelberg-album har norsk tekst. Hun mente at hun ville miste kontakten med publikum om hun gikk over til å synge bare norsk. Samtidig var hun overbevist om at nykommere bør motiveres til å bruke norsk.

Artist og låtskriver Unni Wilhelmsen syntes det var hyggelig at folk liker norsk musikk. Men: Bare én av hennes plater har hittil vært på norsk. Den solgte dårligst av alle.

Mariann Thomassen, frontfigur i Surferosa og kjent som Idol-dommer, sa at hun synger på engelsk fordi det er rockens språk.

Kulturjournalist Bernt Erik Pedersen i Dagsavisen var for sin del sikker på at han kunne skrive side opp og side ned om de norske artistene som skriver tekster på dårlig engelsk, med klisjéfylte og lettvinde formuleringer. Han sa at for den som har noe på hjertet, ligger morsmålet nærmest: 99 prosent av de norske artistene gjør uansett ikke karriere i utlandet. Dessuten er det vanskelig å slå gjennom utenlands uansett syngespråk. Da hjelper det ikke å synge på engelsk, mente Pedersen.

Vamp-syndromet

Geir Kaizer i Kaizers Orchestra sa at folk skriver på engelsk fordi de ikke kan skrive godt på norsk: «At Vamp bruker en lyriker, Kolbein Falkeid, sier mye om

hvor vanskelig det er å lage gode tekster.»

Elin Aamodt er glad for at debattmøtet ble arrangert og for

alle synspunktene som kom fram. Da er det også lettere å møte dem. Hun er for eksempel usikker på om «Vamp-syndromet» er noe egentlig problem.

– Du må ikke ha en dikter til å skrive. Vi ønsker med hele dette prosjektet å si til musikerne at norsk er morsmålet ditt. Det er enklest å formidle følelser via ditt eget språk.

Kommersielle stabeiser

– Så hvorfor er det så vanskelig å få høre en norsk sangtekst?

– Store kommersielle aktører står i veien. Vi mener at de store radiostasjo-

● ● ELIN AAMODT

Elin Aamodt er daglig leder i Gramart, landets største interesseorganisasjon for norske artister.

nene, spesielt P4 og Radio Norge, i mye større grad bør spille norsk. Svaret jeg får fra dem, er ofte at «det vil ikke folk ha, de vil ha 'Hotel California' fjorten ganger om dagen». Jeg sier at det er feil. Radiofrekvenser er et knapphetsgode. Myndighetene setter betingelser for å gi konsesjon. Stasjonene har krav på seg til å spille 35 prosent norsk musikk.

NRK får stjerne i Elin Aamodts bok. Det samme gjør små lokalradioer.

– De aller fleste lokalradioene spiller ekstremt mye norsk musikk på norsk. De sender også mye norsk musikk med dialekt. Mange synes dialekt er mer gøy

Alle er her

Elin Aamodt og Grammofonartistenes Forening, som er Gramarts fulle navn, var på flyttefot fra sitt musikalske rede i Kirkegata i Oslo da vi kom på besøk. Foreningen skal bare flytte noen hus bortover. Aamodt satser på at de fortsatt får plass til sin snasne Wurlitzer-juke-boks og bunkene med materiale fra de ymseste artister. Gramart rommer alle sjangre: pop, rock, hiphop, danseband, jazz, country, blues og klassisk. I kartoteket står Lillebjørn Nilsen jamsides med Gothminister, Ole Ivars og Karpe Diem.

«Det er ikke noe mål å omvende alle, slik at samtlige skal skrive 100 prosent norske tekster. Men jeg vil løfte statusen til dem som gjør det.»

å høre på enn vanlig bokmål. Tenk på låtene til Odd Nordstoga, sier hun.

Selveste norskprogrammet

Her skal vi ta en ørliten digresjon, til NRK og et av de programmene som Aamodt setter aller størst pris på. Programposten har gitt inspirasjon til tittelen på dette intervjuet: *Norsk på norsk*. Ideen kom fra den kjente NRK-medarbeideren Vidar Lønn-Arnesen. Han var også den første programlederen, i 1986. Han mislikte at Norsktoppen ble åpnet for norsk musikk med engelskspråklige tekster. Derfor fikk han gjennomslag for et nytt program, kun viet til norsk musikk framført på morsmålet. *Norsk på norsk* lever i beste velgående, i motsetning til *Norsktoppen* (1977–2008). Ifølge NRK sjøl er programmet *Norsk på norsk* så bra at programlederne til og med har fått tilbakemelding fra artister som har blitt slaktet. De har satt pris på at programmet tross alt har tatt for seg musikken deres så grundig.

Gramart representerer 3800 artister. Så å si alle kjente (og ukjente) norske populærmusikere er medlemmer her. Samtlige av dem er sjølstendig næringsdrivende. De lever av å selge platene sine og spille konserter. Knappe tusen lever utelukkende av musikken sin.

Den som sitter og hører en norsk låt på radioen, tenker neppe over at artisten har hatt en lang vei dit. Ikke bare en platekontrakt. Det kan dreie seg om små, men helt avgjørende ting. Låtskriver og artist Espen Lind står fram med lovord i Gramarts materiale. «Etter min mening er Gramarts instrumentforsikring det beste og suverent rimeligste alternativet for norske musikere.» Så han har forsikret alle instrumentene sine her.

En annen finurlighet er at Gramart gir artistene det internasjonale tollpapiret de trenger for å dokumentere hva slags utstyr de har med på turneer. Organisasjonen stiller til og med økonomisk garanti på 30 prosent av utstyrets verdi.

Arne Bendiksens hjertebarn

Gramart var et av avdøde Arne Bendiksens hjertebarn. Den folkekjære artisten ville ha mer enn sin blå ballong. I årevis arbeidet han for å gi norske populærmusikere bedre vilkår. Elin Aamodt sier at det fortsatt trengs.

– Vi kjenner godt til hvor mye arbeid som ligger bak ei plate. Slik kan vi være med og gi medlemmene våre en enklere hverdag som artister. Musikerne har et så utrolig nært forhold til musikken sin. Samtidig vet mange av dem lite om hvilke rettigheter de har.

Av slike grunner har Gramart etablert advokatvirksomhet.

– Vi er glade for den hjelpen vi hver dag kan gi dem. Det er viktig for artistene å ha gode støttespillere, spesielt

Lirke, lokke, lakrisbåter

34-åringen Aamodt er jurist fra Universitetet i Oslo. Opphavsrett er spesialområdet. Hun er dessuten frankofil. Etter gymnaset tilbrakte Tønsberg-jenta flere år i Frankrike. Opptil 60 prosent av musikken som spilles i eteren der, er fransk-språklig.

– Jeg ser hvor stolte franskmennene er av sitt eget språk. 60-prosentkravet er en direkte følge av den stoltheten. Men vi må ikke bli paranoide. I Norge tror jeg at veien å gå er å gi norske låtskriver gode vilkår, oppmerksomhet og kanskje noen premier.

Lirke og lokke litt, altså. Gramarts norskinnsats handler blant annet om å arrangere låtskriverseminarer. Et eget seminar for jenter er allerede avviklet.

«Vi mener at de store radiostasjonene, spesielt P4 og Radio Norge, i mye større grad bør spille norsk.»

med de mange nye utfordringene i dagens Musikk-Norge.

Det skal utkjempes slag på mange fronter, ikke bare på den språklige. I slutten av juni stilte Elin Aamodt seg først i jubelkoret da finansminister Kristin Halvorsen og kultur- og kirkeminister Trond Giske kunngjorde at det ikke vil bli moms på konsertbilletter.

– Vi har kjempet en lang politisk kamp mot Finansdepartementet. Vi er utrolig glade for at vi til slutt ble hørt og forstått av statsrådene. Det var en gledens dag for publikum og for Kunst-Norge, mener hun.

– Det var to vinnere i momssaka. Publikum slapp å se at billettprisene økte. Kunstnerne slapp unna et enda større skjemavelde.

Aamodt vil nødvendigvis rope egne favoritter. Til det er det for mange dyktige musikere å velge mellom. De eneste låtskriverne hun tør innrømme at hun setter høyt, er Mozart og Chopin. Fra hun var lita jente til hun nærmet seg de 30, spilte hun piano nesten daglig. Leiligheten på Bislet og travlere dager har ført til noen begrensinger på spilleaktiviteten. For de fleste Gramart-artistene, selv de hun har hatt mest å gjøre med, er det en hemmelighet at deres daglige leder er svært musikalsk. Hobbypianistens iPod er uansett smekkefull av norsk musikk.

– Den aller første kassetten jeg sleit ut, var norsk: «Fiskepudding! Lakrisbåter!» Den var med Knutsen & Ludvigsen og kom i 1980. Var den ikke svart og rosa, med lakrisbåter på?

Foto: Karianne Skovholt

Undersøkelsen ble presentert på en språkkafé i regi av Språkrådet og Gramart i juni. I panelet satt Sylfest Lomheim, artistene Hanne Hukkelberg og Mariann Thomassen og kulturjournalist Bernt Erik Pedersen i Dagsavisen. Ordstyrer var Runar Eggesvik fra Trønafestivalen.

Norsk musikk på norsk

Rapport fra en spørreundersøkelse om norsk språk i dagens Musikk-Norge

■ KARIANNE SKOVHOLT, LINE ENDRESEN OG HANNE VAAGEN

77 % av befolkningen mener det er blitt kulere å synge på norsk. Dette kom fram i en spørreundersøkelse som Synovate har utført for artistorganisasjonen Gramart og Språkrådet.

Har norsk musikk med norsk tekst lav status? I de siste årene har den teknologiske utviklingen gjort det mulig for musikere å publisere musikken sin på Internett, noe som har skapt helt nye muligheter for å bli sett og hørt utenfor Norges grenser. Dette kan være en av grunnene til at stadig flere artister velger å skrive tekstene sine på engelsk. Det finnes likevel lite dokumentasjon av hva som motiverer norske artister til

å synge på norsk eller engelsk. Det finnes heller ingen undersøkelse som viser hvordan publikum reagerer, og om språket er en faktor som spiller en rolle for hvilken type musikk publikum velger. Det er bakgrunnen for et samarbeid mellom Gramart og Språkrådet. For å kartlegge hvilken status det norske språket faktisk har blant utøvere og publikum i dagens Musikk-Norge, utførte vi to ulike undersøkelser, én blant befolkningen (520 landsrepresentative intervju), og én i musikkbransjen (809 intervjuer blant Gramarts egne medlemmer).

Befolkningsundersøkelsen

Omdømmet til norsk musikk med norsk tekst ser ut til å stå sterkt i befolkningen. Hele 85 % har et godt inntrykk av norsk musikk med norsk tekst. Spesielt oppløftende er det at så mange som 77 % av det norske folket synes det er blitt kulere å synge på norsk. Mange liker dessuten at musikken synges på dialekt, selv om de ikke nødvendigvis foretrekker det.

En annen positiv nyhet er at befolkningen ikke oppfatter norsk tekst som noen hindring for å selge musikk i utlandet. De språklige barrierene oppleves derimot større jo lenger utenfor Norden man kommer. Mens 13 % av befolkningen tror norsk tekst er en hindring for salg av musikk i det norske markedet, tror hele 89 % at norsk språk er en hindring i det amerikanske markedet.

Medlemsundersøkelsen

Undersøkelsen av bransjemedlemmene viste at det er mer vanlig å synge på engelsk enn på norsk. 16 % av de spurte medlemmene synger bare på norsk, mens 38 % synger bare på engelsk. Et interessant funn er dessuten at hele 28 % av medlemmene har endret språkform i løpet av karrieren. 20 % har endret språkform fra engelsk til norsk, mens 10 % har endret fra norsk til engelsk. Det kan signalisere at norsk språk, eller musikk på norsk, er i ferd med å få en sterkere posisjon også i musikkbransjen.

Noe som kan være med på å underbygge at norsk har fått en høyere status, er at medlemmene (i mindre grad enn befolkningen) synes at norsk tekst er en hindring for salg av musikk innenlands. Bare 7 % (mot befolkningens 13 %) tror at norsk tekst er en hindring for salg av musikk innenlands. 92 % mener musikk med norsk tekst er en større barri-

ere dersom utøverne ønsker å selge musikk utenlands.

Medlemmene i musikkbransjen er stolte av dialekten sin, og bare 13 % oppgir at de er redde for at publikum svikter om de begynner å skrive tekster på norsk. Flesteparten ser heller ikke ut til å bry seg om andres holdninger til eget språkvalg. Kun 8 % oppgir at de må synge på engelsk fordi det er mest akseptert i Musikk-Norge.

Til tross for at musikkbransjens medlemmer tilsynelatende har en positiv holdning til å synge på norsk, er de ikke spesielt bevisste når de velger språk. 83 % oppgir at språket betyr noe for dem, men hele 42 % har ingen spesiell følelse av å velge språk når de lager musikk. 74 % oppgir at de synger på engelsk fordi de har et ønske om å slå igjennom internasjonalt. 73 % av de medlemmene som tilhører rocke- eller popsjangeren, svarer at de synger på engelsk fordi de synes engelsk er pop- og rocketradisjonens morsmål.

Konklusjoner

Selv om flesteparten av de norske artistene synger på engelsk, avkrefter undersøkelsen myten om at musikk med norsk tekst har lav status. Det resultatet bør stimulere og motivere musikere til å skrive tekstene sine på norsk. Det kan også være en oppfordring til radiokanaler og musikkfestivaler om å gi bedre plass til artister som synger på norsk.

.....
Karianne Skovholt er rådgiver i Språkrådet

Line Endresen er tidligere informasjonssjef i Gramart

Hanne Vaagen har før vært fagansvarlig for Synovate Sponsoring (tidligere MMI)

Ber Vegvesenet redegjøre for flerspråklig skilting

Hvorfor er det ikke flere vegskilt med samiske og kvenske stedsnavn i de nordligste fylkene? Det vil Språkrådet ha svar på.

Språkrådet arrangerte i juni en rundebordskonferanse i Alta, i sammenheng med at rådet hadde styremøte i byen. På konferansen fikk Statens vegvesen kritikk for at det er så få vegskilt med samiske og kvenske navn. Det ble poengtert at disse stedsnavnene er usynlige dersom de ikke blir brukt på skilt.

Styret i Språkrådet vedtok i etterkant å følge opp saken. I et brev til Statens vegvesen viser styreleder Ida Berntsen og direktør Sylfest Lomheim til at stedsnavnloven pålegger offentlige organer å bruke samiske og kvenske navn. De ber Vegvesenet redegjøre for den praksisen de har for skilting i flerspråklige områder, og for hvordan gjeldende lovverk blir fulgt.

Programvare på begge målformer er statens ansvar

Ved flere sykehus kan leger diktere opplysninger til et program som gjør tale om til tekst. Men tategjenkjenningsprogrammet kan bare produsere tekst på bokmål. Språkrådet ble i juni kontaktet av leger i Helse Førde som protesterer mot dette.

Språkrådet ber Helse- og omsorgsdepartementet sørge for at sykehusene får slik programvare på

både nynorsk og bokmål. I et brev til departementet poengterer direktør Sylfest Lomheim at dagens situasjon er i strid med målloven og stortingsmeldingen *Mål og mening*. Meldingen slår fast at programvare «skal liggja føre både på nynorsk og bokmål før det kan kjøpast inn av statlege eller kommunale organ».

● ● SPRÅKDAGEN 2009: GRENSER FOR SPRÅK?

Språkrådet inviterer til konferansen Språkdagen 2009 i Oslo onsdag 11. november. Temaet i år er språk og grenser. Vi spør: Kvar går grensene mellom korrekt og ukorrekt og mellom godt og dårleg språk? Kva er vitsen med normer for språk og språkbruk, og kvar kjem dei frå? Er normer til hjelp eller plage?

Arrangementet er gratis og ope for alle, med avgrensa plass. Påmeldingsfrist 20. oktober. Nærare omtale og påmeldingsskjema på www.sprakradet.no.

Klarspråksprisen 2009

■ TORUNN REKSTEN

Lånekassen er den første verksemda som har gjort seg fortent til Statens klarspråkspris og ein staseleg skulptur. Prisen vart overrekt av initiativtakaren, fornyingsminister Heidi Grande Røys, på Litteraturhuset 20. august.

Klarspråksprisen er ei påskjøning for godt og klart språk i statsforvaltninga. Prisen går til eit statsorgan som har gjort ein ekstraordinær innsats og gjennomført konkrete tiltak for å utforme tekstar med eit klart og mottakarretta språk, på både bokmål og nynorsk.

– Denne prisen har stor symbolverdi. At statsråden stiller seg så tungt bak prisen og prosjektet «Klart språk i staten», viser at språkarbeidet er noko regjeringa verkeleg synest er viktig og satsar på, seier professor Kjell Lars Berge som er leiar for klarspråksprisjuryen.

«Klart språk i staten» er eit treårig prosjekt som skal fremje betre språk og meir tilgjengeleg innhald i publikasjonar og brev frå det offentlege. Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Språkrådet og Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) står bak prosjektet.

– Det er viktig at alle deltek i samfunnet, men for å kunne gjere det må vi forstå samfunnsprosessane. Kva er rettane og pliktene våre? Kva ansvar har det offentlege? Det er mange grupper i samfunnet som har vanskar med å ta til seg tekst. Når vi ikkje forstår, kjenner vi oss framandgjorde, seier juryleiar Berge.

Juryen rosar Lånekassen for det systematiske arbeidet med å betre

språket i alt frå brev, brosjyrar og skjema til nettkommunikasjon og for måten Lånekassen har involvert brukarane sine på i klarspråksarbeidet.

Juryen

Kjell Lars Berge, professor i tekstvitenskap ved Universitetet i Oslo (juryleiar)

Gunn Ovesen, administrerande direktør i Innovasjon Noreg

Ola Breivega, filolog og språkkonsulent
Ragnfrid Trohaug, forlagsredaktør i Det Norske Samlaget og forfattar

Skulpturen

Kunstgjenstand i glas laga av Maud Gjeruldsen Bugge, som er kunstnarleg leiar og designsjef ved Hadeland Glassverk.

Oppdraget ho fekk frå prosjektet «Klart språk i staten», var å utforme ein skulptur der både uttrykk og materiale symboliserer klar og god kommunikasjon.

www.klarspraak.no, www.klarsprak.no

Torunn Reksten er rådgjevar i Språkrådet

NHO og Språkrådet vil ha norsk i næringslivet

■ SVEIN ARNE ORVIK

«Bruk norsk når du kan, og engelsk når du må» er parolen i språkplakaten for næringslivet som Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) og Språkrådet har laga i fellesskap. Plakaten har tittelen *Språkvett for næringslivet*.

Målet for samarbeidet er å gjere norske næringsdrivande bevisste på å bruke norsk i alle samanhengar der det er mogleg. Plakaten gjev konkrete råd om val av språk i bl.a. reklame, stillingsannonser og i annan ekstern og intern kommunikasjon.

– Det handlar om å ha eit medvite forhold til det norske språket. Dette er ein haldningsplakat, sa Finn Bergesen jr., administrerande direktør i NHO, då plakaten vart lansert i juli.

Fordel med norsk

– Norske bedrifter har eigeninteresse av å bruke morsmålet, sidan det oftast gjev meir presis kommunikasjon internt og eksternt. Språkleg kvalitet og presis kommunikasjon er ein fordel for alle som skal konkurrere i ein marknad, seier Sylfest Lomheim, direktør i Språkrådet.

Språkrådet og NHO har samarbeidd om innhaldet i plakaten. Han blir gjord kjend for alle medlemsbedriftene i NHO gjennom nyheitsbrev, nettsidene til organisasjonen og i andre samanhengar.

Finn Bergesen jr. har også tidlegare teke til orde mot unødvendig bruk av engelsk i norsk næringsliv. I 2007 heldt han innlegg på Språkråds-konferansen *Språkdagen*, der han rådde næringslivet til å bruke norsk.

Støtte frå pressa

Ei rekkje aviser har støtta NHO og Språkrådet på leiarplass etter lanseringa av språkplakaten.

«Det er komplett uforståelig at det skal være nødvendig for kleskjeder å reklamere i Norge med at de har «sale», når de kunne ha skrevet at de holder salg. Vi vet ikke om slikt skyldes bevisløshet eller språklig husmannsånd. I begge tilfeller er det god grunn for den bevisstgjøring som avtroppende NHO-direktør Finn Bergesen maner til», stod det å lese i leiarartikkelen «Bruk norsk» i Adresseavisen.

«All ros til Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), som sammen med Språkrådet har utarbeidet en språkvettplakat for næringslivet. Næringslivsfolk anstrenger seg ikke alltid like mye for å

utvikle et norsk fagspråk på sitt eget felt», meinte leiarskribenten i Aftenposten under overskrifta «Skriv norsk!».

«Hvorfor f.eks. tviholde på et ord som «offshoreindustri» når vi har det gode norske «utaskjærsindustri»?», spurde Moss Avis på leiarplass.

«Vi vil jo ikke at en potensiell underwriter assistant hos Gard skal tro at vedkommende skal hjelpe kjendiser med å skrive autografer», kommenterte leiarskribenten i Agderposten.

Du kan finne meir informasjon om bruken av engelsk og norsk i næringslivet på nettsidene til Språkrådet: www.sprakradet.no.

SPRÅKVETT FOR NÆRINGSLIVET

Bruk norsk når du kan, og engelsk når du må

1 Norsk er det naturlege for norsk næringsliv

- Presisjon er viktig i næringslivet. Vi er alltid meir presise på morsmålet, fordi vi har eit større ordtilfang og ei betre språkkjensle på vårt eige språk.
- Med norske medarbeidarar er norsk språk mest effektivt i og for bedrifta.
- Lag reklame på norsk, ikkje på engelsk, når du vender deg til norske kundar.
- Bruk norsk i stillingsannonsar når du vender deg til eit norsktalende publikum.

2 Ulike språk for ulike behov

- Snakk og skriv norsk når du kommuniserer med norske kollegaer og andre som skjønar norsk best. Bruk engelsk når det er føremåls-tenleg.
- Med tilsette i ulike land og tilsette med ulike morsmål treng bedrifta fleire språk.
- Bedrifta bør bruke det språket som høver best i den konkrete kulturelle samanhengen.

3 Språkvett er viktig for bedrifta og samfunnet

- Den engelskspråklege påverknaden er ei utfordring ikkje berre for lærarar, foreldre, elevar og opinionsdannarar – som masse-media – men også for næringslivet.
- Bruk norske fagtermar, da bidreg du til å utvikle og halde oppe norsk fagspråk.
- Tryggleiken syter ein best for på det språket dei tilsette meistarar best.
- Stimuler språkleg bevisstgjøring i bedrifta.
- Det er ingen motsetnad mellom det å vere for globalisering og samtidig ta vare på norsk språk og kultur.

«FARFAR, KAN JEG FÅ LITT VATTEN?»

Det er Erica som spør, barbent og litt skitten på bena vil hun ikke trampe inn i stua. En voksen spør straks: «Men Erica, sier du «vatten?» «Ja, når jeg snakker med farfar, sier jeg vatten!» Erica blir snart fem år og er på vei inn i ordenes mystiske verden. Det kommer til å bli en lang vandring, men vi får håpe den blir god og litt morsom. Hun har merket seg at Ronja Røverdatter, mor til en barnehagekompis og den nevnte farfar alle sier vatten, og hun innretter seg deretter. Dette er en ung dame med mye empati, og kanskje kan vi si at hun er løsningsorientert? I alle fall vil hun gjøre sitt til at vi forstår hverandre – uansett språklig bakgrunn.

Utenriksredaktør Bjarte Botnen i Vårt Land, i spalten Takk for i dag

– **NORSK ER ORDRIKT NOK** til å brukes i menyene. Noen skriver for eksempel at en rett er *braissert*. Jeg forstår hva det betyr, og sikkert en del gjester også – men på godt norsk heter det grytekokt. Og det forstår alle. Så hvorfor kan vi ikke bruke det, da? () Jeg har ikke noe imot tapas, jeg synes det er herlig, men hvis utlendinger kommer hit og blir servert tapas, virker det merkelig. Det er jo et uttrykk som man forbinder med Spania og Portugal. Kall det heller fingermat, nevvamat eller småretter...

Kokk Harald Osa, leder av stiftelsen Norsk Matkultur, intervjuet i Dagbladet

– **NORSK HAR VÆRT DET GJENGSE** rap-språket endel år allerede. Det som er nytt nå, er en mer breial norskspråklig rap, der man rapper om penger, damer og gategreier. Før var norsk rap mer politisk korrekt. Du kunne ikke rappe om sånne ting uten å bli disset.

Mathias Rødahl, redaktør for hip hop-magasinet Kingsize, intervjuet i Dagsavisen

– **HVIS EN TAR AV SKYLAPPENE**, ser litt utafør hitlister og myser ned i undergrunnen, så oppdager en ganske fort at det vokser fram nye musikkmiljøer som omfavner det norske språket på en helt naturlig måte. Unge, norske artister som synes det er unaturlig å uttrykke følelsene sine på noe annet språk enn sitt eget.

Programleder Amund Grepperud, prosjektleder Henning Severud og musikkprodusent Jørgen Hegstad i Urørt på NRK P3, i innlegg i Dagbladet

– **[HYLLAND ERIKSEN] VISER TIL** at man i dag kan reise til tjukkeste Pakistan og gjøre seg forstått på norsk.

– Norskheten blir større når stadig flere mennesker begynner å kommunisere på norsk. Norge er kanskje først og fremst et språkfelleskap.

Professor i sosialantropologi Thomas Hylland-Eriksen, intervjuet i Dagbladet.no

Sang og musikk, også tekst, da

Vi har grunn til å være stolte av norsk musikkproduksjon. Den slår røtter langt utover landets grenser, og vi har fått mye anerkjennende oppmerksomhet fra nasjoner som vi ser på som verdens fremste kulturbærere. Verden synes at norsk musikk er eksotisk. Tenk at vi kan sitte her oppe i fjellene og snøen, ved havet, blant alle isbjørnene og hvalene og skape musikk. Det er klart det preger musikken, tenker de utenlandske musikkjournalistene, og de mener all norsk musikk har en felles «sound». Altså, vi har klart å skape en norsk musikkmerkevare der ute, vår egen nisje. Så hvorfor i all verden synger vi da på engelsk?

At andre land liker musikken vår, er ikke ensbetydende med at musikere og låtskrivere tjener penger på den. Ikke lenger i disse tider da Hvermannsen ser det som sin rett å laste ned musikk på Internett. Med mindre man er hyperkommersiell, er de fleste av oss avhengige av større og større territorier, utlandet, for å klare å leve av musikeryrket. Konserter, øyeblikksopplevelsen, er svært viktig. Det er disse situasjonene musikere ånder for. Å nå frem til publikum, kommunisere, skape opplevelser, i beste fall være med på å forandre noe. Det betyr ikke så mye om dette skjer på norsk eller engelsk. Men musikken må fungere.

I sommer deltok jeg i en debatt arrangert av Språkrådet og Gramart der temaet nettopp var hvorfor så få norske band og artister synger på norsk. I for-

kant googlet jeg språkets tilstand, og det viste seg å være triste saker. I Aftenpostens Innsikt i juli stod det at «I løpet av de siste 60 årene har 230 språk forsvunnet». Dette er tydeligvis et problem som strekker seg langt utover Norges grenser og språkdebatten her.

Det kan dermed virke som om utfordringen er den samme for språket og musikken, kampen for mangfoldet.

Men det er ikke noe galt med å synge på norsk. Det er heller ikke noe galt med lyden av språket vårt som gjør den oppgaven umulig, men man må ha lyst til å synge på norsk. Det kan være fåfengt med musikken om den ikke fremføres med overbevisning. Vi trenger flere eksempler, forbilder og idoler her. Når man ser slike eksempler, må oppgaven være å trekke dem frem i lyset og gi dem positiv oppmerksomhet.

I en verden full av effektivisering, globalisering og markedsliberalisme synes det allerede å finnes en undergrunn som tørster etter det spesielle og unike, det lokale og særegne. Verden har allerede gitt Norge oppmerksomhet på dette området. Hvem vet, kanskje vil de ha norske tekster også?

Foto © Jonny Le Fortune / Corbis / Scampix

Med boken på hytta? Med boka på hytten? Hvilke former bruker vi når vi skriver?

Å navigere i skrift- språkets rom

Om normklynger i bokmål og nynorsk

■ HELGE DYVIK

Hvilke deler av de offisielle rettskrivningsnormene blir faktisk benyttet, og hvordan henger de sammen med hverandre? Det skal nå undersøkes.

Det er vanskeligere å telle språk enn å telle sauer – og derfor også mindre søvndyssende. Mens en saueflokk består av klart adskilte individer med tellbare hoder og ben, minner telling av språk ofte mer om telling av skyer på himmelen. Bare delvis adskilte svever de der, noen store og massive, andre

små og tynne, og der én person ser to skyer i intim kontakt, ser en annen én langstrakt sky med tynn midje. Et spørsmål som «Hvor mange norske skriftspråk finnes det?» kan da minne om spørsmålet «Hvor mange skyer er det på himmelen i dag?» Det er vanskelig å finne et klart svar i begge tilfeller.

Det vil si: Hvis man søker et *offisielt* svar, er det ikke vanskelig i det første tilfellet. En viktig oppgave for offisielle lover og regler er å påtvinge en flytende og graduell virkelighet en tellbar og håndterlig struktur. Offisielt har vi nøyaktig to norske skriftnormaler: bokmål og nynorsk. Men disse to navnene dekker over adskillig variasjon, og langt mer enn i de fleste andre etablerte skriftspråk; dette er en følge av norsk språkpolitikk i forrige århundre. Både i bokmål og i nynorsk kan svært mange ord skrives og bøyes på flere ulike måter.

Offisielt er all denne variasjonen enkeltordsanliggender som beskrives under de enkelte oppslagene i én ordbok for bokmål, eller én for nynorsk. Enkeltordsanliggender må det nemlig være hvis forestillingen om nøyaktig to,

så føringsløst som dette – hvis virkelige bokmålstekster hadde truffet hvert formvalg helt uavhengig av alle andre formvalg, slik at alle logisk tenkelige kombinasjoner av formvalg hadde forekommet – så hadde bokmålet ganske riktig vært én og bare én sky, eller rettere sagt ett jevnt skydekke av den sorten som dekker hele himmelen på en tung og grå dag. Det samme gjelder nynorsken og dens himmel.

Men slik er det ikke. Hvis vi med 'korrekt' ikke mener 'offisielt korrekt', men heller 'i overensstemmelse med de uformulerte normene som i praksis styrer folks språkbruk og intuisjoner', så er eksempelsetningen ikke korrekt skriftlig norsk. Mange språkbrukere har tilnærmet sammenfallende intuisjoner om hvordan disse formvalgene henger sammen i språklig og stilistisk konsis-

«Mange språkbrukere har tilnærmet sammenfallende intuisjoner om hvordan formvalgene henger sammen i språklig og stilistisk konsistente tekster.»

og ikke flere, skriftspråk skal la seg opprettholde. Selv om det finnes mange ord som tillater alternative skrivemåter innenfor hvert av de to norske skriftspråkene, legger den offisielle normen ingen føringer på de formvalg et skrivende menneske måtte treffe på tvers av ulike ord: Alle valg lar seg kombinere med alle andre uten at det støter an mot offisiell norm. En setning som «Skoa til jenten blei sparket av og kasta ut døren til gata» er offisielt like korrekt som en hvilken som helst annen kombinasjon av godkjente formvarianter av disse ordene i samme rekkefølge.

Sprekker i det offisielle skydekke
Hvis norsk bokmål faktisk hadde vært

tente tekster. Ofte har sammenhengene form av ensidige implikasjoner: Hvis man på bokmål skriver *kasta*, skriver man helst også *døra*, mens *døra* på sin side synes forenlig med både *kastet* og *kasta*. Av dette følger at *døren* på sin side impliserer *kastet*. Blant disse fire formene har altså valg av *kasta* eller *døren* implikasjoner, mens valg av *kastet* eller *døra* ikke har det – hvis da de nevnte intuisjonene er korrekte.

På lignende måte er det nærliggende å anta at en hunkjønnsform som *saka* impliserer en hunkjønnsform som *boka*, mens *boka* på sin side synes forenlig med både *saken* og *saka*. Dette kan reflektere en tilbøyelighet til at valg av hunkjønnsform ved abstrakte substan-

tiver impliserer valg av hunkjønn ved konkrete substantiver, men ikke vice versa. Et lignende implikasjonsforhold kan det se ut til å bestå mellom konkrete substantiver uten landlige konnotasjoner og konkrete substantiver med slike konnotasjoner (*hytte, ku*), slik at valg av hunkjønn ved de førstnevnte impliserer valg av hunkjønn ved de sistnevnte, men ikke vice versa. I den grad disse intuisjonene holder, venter vi å finne relativt mange bokmålstekster med kombinasjoner som de følgende:

saken – boken – hytten
saken – boken – hytta
saken – boka – hytta
saka – boka – hytta

Derimot venter vi å finne få eller ingen tekster med kombinasjoner som disse:

**saka – boken – hytten*
 **saka – boka – hytten*
 **saka – boken – hytta*
 **saken – boka – hytten*

Disse tomrommene i bokmålets tekstunivers utgjør i så fall glimt av blått på en delvis skyet himmel. Slike implikasjonsforhold mellom formvalg gir variasjonen innenfor skriftnormalene en *struktur* som fører til mer eller mindre klart adskilte subvarieteter (undervarianter) av bokmål og nynorsk – et fremstigende mønster av skyer på blå bakgrunn.

En empirisk undersøkelse

Men stemmer intuisjonene med virkeligheten? Virkeligheten utgjøres i denne sammenheng av mengdene av faktiske skrevne bokmålstekster og nynorsktekster. Som det er vist ovenfor, har *formimplikasjoner* av de nevnte typene

direkte konsekvenser for formvalgmønstrene i den enkelte tekst. Slike implikative sammenhenger mellom former kan derfor leses ut av valgmønstrene i tekstene. Dermed kan strukturene av intrikat overlappende subvarieteter innenfor bokmål og nynorsk gjøres til gjenstand for en empirisk undersøkelse: Vi kan gå til tekstene, bevæpnet med egne statistiske redskaper, og se hvordan det faktisk forholder seg.

Arbeidet i Språkrådets fagråd for normering og språkoobservasjon trenger nettopp slik kunnskap om forholdet mellom den offisielle normens register av muligheter og faktisk skriftspråklig praksis. Fagrådet har derfor tatt initiativ til et prosjekt av den beskrevne art. Mulighetene for å gjennomføre en slik undersøkelse er blitt betydelig bedre i de senere år, med fremveksten av store elektroniske tekstkorpora, forsynt med grammatisk informasjon om det enkelte ord, og kraftige datamaskinelle redskaper for søking i og bearbeidelse av store datamengder. I første omgang, i 2009, har vi satt i gang et mindre pilotprosjekt basert på et utvalg av avis-tekster, der selve metoden skal utprøves og utvikles. Vi håper å kunne presentere noen foreløpige resultater fra dette prosjektet på Språkdagen 2009 i november. Tekstutvalget i pilotprosjektet er såpass avgrenset at det først og fremst er selve metoden vi håper å kunne belyse. Men på lengre sikt er det meningen at språkoobservasjonen skal kunne skje innenfor rammen av en slik registrering av normklynger i et større tekstunivers, der en 'normklynge' er en opphopning av tekster rundt visse sammenhengende sett av formvalg – kumulusskyer i de liberale offisielle normenes himmelrom.

Vi kan forestille oss at valgfriheten

innenfor de offisielle normene skaper et flerdimensjonalt rom der tekstene plasserer seg. Hver ordform med valgmuligheter (det vil si hvert 'morfosyntaktisk ord') er en dimensjon i et slikt rom. For eksempel er 'bite +V +Pret' (fortid av 'bite') en dimensjon på bokmål fordi formen kan realiseres alternativt som *bet* eller *beit*, mens 'gje +V +Inf' (infinitiv av 'gje') er en dimensjon på nynorsk fordi formen kan realiseres som *gjeva*, *gjeve*, *gje* eller *gi*. På grunnlag av et grammatisk tagget tekstkorpus kan vi så automatisk registrere hvor hver enkelt tekst plasserer seg langs hver enkelt dimensjon som forekommer i teksten, gjennom å registrere hver form som kunne ha vært annerledes. Slik blir enhver konsekvent tekst et punkt i rommet, der en 'konsekvent' tekst er enhver tekst som alltid skriver det samme morfosyntaktiske ord på samme måte, og ikke varierer f.eks. mellom *gata* og *gaten*, mens tekster med inkonsekvenser av denne typen vil dekke mer enn ett punkt. Deretter kan en slags geometrisk analyse vise oss i hvilken grad tekstene danner klynger i rommet, hvordan disse klyngene fordeler seg, og hvilke dimensjoner – altså ordformvalg – som er særlig viktige for tekstenes plassering. For eksempel vil formvalg som viser seg å implisere andre formvalg, være viktigere enn slike som ikke gjør det.

Noen spørsmål å søke svar på

Hvis vi baserer en slik undersøkelse på et omfattende og representativt tekstgrunnlag, kan resultatene av analysen gi svar på mange spørsmål. For det første: Hvilke deler av den offisielle normen blir faktisk benyttet – overhodet, eller i det minste innenfor dominerende normklynger? For det annet, hvor mange normklynger kan vi identifisere

innenfor de to målformene, og hvordan er de korrelert med teksttyper? For det tredje: Når vi bruker uttrykk som 'moderat bokmål', 'radikalt bokmål', 'tradisjonell nynorsk', 'normkjernenynorsk', osv., beskriver vi da realiteter eller abstraksjoner? La oss for eksempel rent hypotetisk tenke oss at 'moderat bokmål' betegner en relativt enhetlig operativ subnorm, i den forstand at relativt mange språkbrukere har tilnærmet sammenfallende intuisjoner om hvordan formvalgene henger sammen i denne varieteten, mens 'radikalt bokmål' ikke i samme grad betegner en enhetlig subnorm, men i større grad summen av et sett mulige avvik fra moderat bokmål. Dette ville i så fall sannsynligvis komme til syne som en tydelig normklynge rundt de 'moderate' formvalgene, mens tekstene ville vise større spredning i normrommet forøvrig. En slik distribusjon ville gi et empirisk grunnlag for å hevde at 'moderat bokmål' betegner en eksisterende subvarietet av bokmål, mens 'radikalt bokmål' i større grad er en abstraksjon.

Et poeng med prosjektet er å gjøre det mulig å undersøke slike antagelser empirisk. Det som her er presentert, er likevel bare tidlige ideer og planer for hvordan vi kan benytte moderne kraftige databehandlingsmetoder til å finne svar på språklige normspørsmål som det tidligere har vært vanskelig å nærme seg empirisk. Det er mye som ennå skal på plass før prosjektet kan ta av og sette kursen mot det språklige himmelrom, både av datagrunnlag og utprøving av metoder.

.....

Helge Dyvik er professor i allmenn språkvitenskap ved Universitetet i Bergen

Retorisk klarspråk

■ IRIS ALICE VIGERUST FURU, EIVIND FRENG DALE, HELENE LUND-JOHANSEN OG HALLVAR STENSETH

Informasjon er ikke informativ hvis den ikke er forståelig. Staten må skrive slik at folk forstår informasjonen. Men hva innebærer det? Fire retorikkstudenter ved Universitetet i Oslo har sett på dette spørsmålet

Perspicuitas, klarhet, var et av den antikke retorikkens stilidealer. Retorikk er læren om hensiktsbestemt og virkningsfull kommunikasjon. I det ligger det et syn på leseren som en viktig del av teksten.

Klarspråk er i norsk sammenheng et ganske nytt begrep. I fjor kom stortingsmeldingen *Mål og mening*, der det lanseres et systematisk klarspråksarbeid. I korthet går klarspråk ut på å avbyråkratisere språket i forvaltningen, slik at det blir forståelig for alle. Ved å se på klarspråk med et retorisk perspektiv utvider man klarspråkbegrepet fra å hovedsakelig konsentrere seg om riktig språk eller lett språk til å ta utgangspunkt i leserens behov og kunnskapsnivå når man skriver en tekst.

Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger fant i sin undersøkelse av leseferdighetene i befolkningen at rundt en tredjedel av de voksne innbyggerne i Norge har svært dårlige lese- og skriveferdigheter. Derfor vil det være naturlig og formålstjenlig å ta hensyn til dette når en utarbeider tekster og skjemaer fra det offentlige. NAV har mye kontakt med et bredt sammensatt publikum og har mange tekster og skjemaer som det er nødvendig å forstå.

NAVs skjema

Vi valgte å undersøke skjemaet *Avtale*

om underholdsbidrag til barn. Det er et mye brukt skjema som foreldre skal kunne bruke i barnefordelingssaker uten hjelp fra saksbehandlere. Frem til juni 2008 var det inngått avtaler som berørte 140 876 barn. Skjemaet er todelt og består av en utfyllingsdel og en orientering. Orienteringen var vanskeligere enn skjemaet, og det skyldtes for en stor del det juridiske språket. Hvilken informasjon man skal oppgi i skjemaet, er det i seg selv ikke vanskelig å forstå, men arbeidet blir vanskeligere når man ser skjemaet i sammenheng med orienteringen. utfordringen blir dermed hvordan man kan formulere juridisk språk på en mer forståelig måte uten at juridiske hensyn går tapt.

Til orientering?

Den generelle regelen for hvordan barnebidraget skal fastsettes, ledsages ikke av oppklarende eller illustrerende eksempler, så som et tenkt regnestykke. Unntak fra den generelle regelen skrives inn i hovedteksten og gjør at mye informasjon som er overflødig for de fleste som leser dette, står i én og samme setning:

«Dersom den bidragspliktige mottar offentlig stønad der barnetillegg er en del av ytelsen, eller mottar militært forsør-

gingstillegg fra Forsvaret, skal bidraget, før samværsfradraget er trukket fra, aldri settes til et lavere beløp enn barne-tillegget som mottas.»

Også flere forvaltningsord i orienteringen burde vært forklart: *Bidragsforskudd, av eget tiltak og indeksregulering, for å nevne noen.*

Jussen har forrang

De offentlige instansene som henvender seg til et bredt publikum, er avhengige av at tekstene som de skriver, har juridisk dekning. I NAV er det jurister som godkjenner alt språklig innhold i skjemaene. Språklig utforming og hensyn til forståelighet må derfor komme i andre rekke. Faglige termer og unntak fra regler kan ikke forenkles mye uten at det går utover faglige og juridiske hensyn. Men det trenger vel ikke å bety at vanskelige ord og uttrykk må stå uforklart? Det er et demokratisk problem

dersom den som skriver under på et skjema, påtar seg forpliktelser som han ikke forstår rekkevidden av. Forplikelsen kommer med underskriften, ikke med forståelsen.

Ta leseren på alvor!

Det retoriske aspektet ved klarspråkarbeidet består i å erkjenne at det å informere er mer enn å sende fra seg tekster og skjemaer der man har sitt på det tørre. Ved å ta leseren på alvor når man utarbeider tekster, og hele tiden skrive med det for øye, har man langt større sjanse for å bli forstått enn hvis man skriver for andre jurister eller saksbehandlere. For dersom den som mottar informasjonen, ikke forstår den – har man da informert?

.....

Forfatterne er masterstudenter ved Universitetet i Oslo

Reine ord for penga

Prosjektet *Klart språk i staten* (se Språknytt nr. 1/2009) har i år lyst ut midler og rådgivningsstøtte til språkprosjekter i staten. Støtten skulle gå til statsorganer som forvalter rettigheter og plikter, og som har mye kontakt med mange.

Det kom inn solide søknader fra 13 statsorganer, store og små. Til sammen kommuniserer de med nær sagt alle deler av befolkningen. Prosjektgruppen har nå delt ut rundt 2 millioner kroner og flere månedsverk med rådgivningsstøtte. Samtlige har fått støtte.

Etatene skal sørge for at prosjektene er forankret i organets øverste ledelse, og være villige til å dele erfaringer og produkter med andre statsorganer. Støtten skal statsorganene blant annet bruke til å lage mer brukervennlige skjemaer og veiledninger, forbedre standardbrev, arrangere skrivekurs, lage e-læringskurs for ansatte, forbedre språket på nettsidene, lage retningslinjer for skriving og gjøre nettsider mer brukervennlige.

En infrastruktur for språkforskning

■ KOENRAAD DE SMEDT

Etter årtusenskiftet begynte teknologer og forskere å tro på muligheten av e-vitenskap, det vil si en digital arbeidsflyt i forskning. Flaskehalsen i tilgang til digitale språkressurser må fjernes for at dette skal kunne realiseres.

For de fleste humanistiske fag er digitalt språkmateriale et stort fremskritt. Gjennom elektroniske utgivelser, for eksempel Wittgensteinarkivet eller Arkiv for nordiske middelaldertekster, kan man søke i tekster og analysere og fremstille dem på nye måter. Store tekst- og talekorpus, gjerne med kommentarer om ordkategori og andre opplysninger, har blitt viktige kilder for lingvistikk og språkstudier. Oslokorpuset av taggede norske tekster, for eksempel, gjør det mulig å søke på ord og ordkategorier i kontekst og har blitt en kilde for mange studier. 'Talesøk' (tidligere 'Norsk talemålskorpus') gjør det mulig å søke etter språkstrukturelle trekk i innspillinger av norsk talemål. 'Norsk aviskorpus' er et monitorkorpus som gjør det mulig å finne ut f.eks. i hvilken avis og hvilken dag et bestemt ord først ble tatt i bruk.

Det finnes i dag enorme mengder av analogt og digitalt språkmateriale og mange digitaliseringsprosjekter. Den digitale lagringskapasiteten fortsetter å øke i raskt tempo. Likevel er det anslått at 80 % av materialet står i fare for å gå tapt eller bli ødelagt. En av utfordringene er at primære forskningsdata for

språk er svært heterogene og består av alle mulige former for tekst, audiovisuelle opptak (lyd og bilde) og eksperimentelle data (reaksjonstider, feilrater, EEG, fMRI, registrering av øyebevegelser osv.). Dessuten finnes det et mangfold av sekundære språkrelaterte kunnskapskilder, for eksempel ordbøker, tesauruser, dialektatlas, grammatikker, termlister, osv. og ymse verktøy for tekst-til-tale og tale-til-tekst, maskinoversettelse, tagging og annen prosessering.

Forgjengelig materiale

Mange språklige eller språkrelaterte kilder finnes i analog form, på papir (bl.a. seddelarkiver), magnetbånd eller celluloid, som lett kan bli ødelagt, og som bare er fysisk tilgjengelige ett sted. Digitalisering av analoge data er meget kostbart og begrenser seg derfor ofte til faksimile (f.eks. Norsk dialektatlas), som ikke tillater full utnyttelse gjennom søk, indeksering og videre prosessering. Men digitale formater og databærere kan også være forgjengelige. Materiale som tidlig ble produsert i digital form, har ofte ikke-standardiserte formater og er lagret på gamle databærere (f.eks.

disketter) som ikke er holdbare og ikke lenger er støttet av dagens systemer. Noen av disse materialsamlingene er heller ikke optimalt kodet med tanke på videre prosessering. For eksempel har store ordbøker blitt skrevet i gamle tekstbehandlingsprogrammer på en slik måte at materialet mangler en eksplisitt dokumentstruktur, og muligheter for søk og annet bruk er begrenset.

Dessuten er dokumentasjon, kommentering og katalogisering av språkmateriale ofte mangelfull eller ikke-eksisterende. Mye materiale mangler detaljerte metadata (dvs. opplysninger om materialets opprinnelse osv.), er rettighetsbelagt eller kan av hensyn til personvernet vanskelig distribueres. Til-

akutt, men slike tiltak er dessverre meget kostbare. En digital masterkopi av et videoopptak er f.eks. tolv ganger dyrere enn en konvensjonell kopi. Likeså er digital transkripsjon og koding av f.eks. en gammel ordbok mye dyrere enn faksimile. Forskningsmiljøene har så vidt råd til å oppbevare sine forskningsresultater i den formen de er produsert, men står uten midler til selv å bygge opp infrastrukturer for kvalitetssikring, vedlikehold og spredning. Paradoksalt nok kan denne situasjonen føre til økte utgifter fordi forskningsresultater som går tapt, eller som ikke er tilstrekkelig tilgjengelige eller dokumentert, må gjenoppbygges til stadig større kostnader.

«Det siste tiåret har bevisstheten om at det er nødvendig med langtidsarkivering, katalogisering og tilgjengelig-gjøring, vist seg i alle vitenskapsgrener, også i språkvitenskapen.»

gang til materialet krever i noen tilfeller spesialiserte, plattformavhengige programmer og nedlasting og installering etter avtale, mens annet materiale kun er søkbart på nettet gjennom et grensesnitt som kan føles som en tvangstrøye. Få institusjoner har forpliktet seg til å holde materiale som de har produsert, ved like gjennom sikker lagring og overflytting til nye lagringsmedier. Endelig mangler det også kataloger over språkmateriale, slik at forskere ofte ikke engang vet om og hvor bestemte typer materiale finnes.

Kostbare kostnadsbesparende tiltak

Alle disse faktorene bidrar til at mye språkmateriale er i faresonen. Behovet for bevaring av data, tilgjengeliggjøring og mulighet for videre prosessering er

Det siste tiåret har bevisstheten om at det er nødvendig med langtidsarkivering, katalogisering og tilgjengelig-gjøring vist seg i alle vitenskapsgrener, også i språkvitenskapen. Gjennomsnittlig dør det ett språk annenhver uke. I 2000 besluttet Volkswagenstiftelsen å bevilge betydelige summer til DOBES, et forskningsprogram for dokumentasjon og langtidsarkivering av utrydningstruede språk. I 2004 startet Max Planck Digital Library, som tilbyr lagring, tekniske løsninger, kommunikasjon og digital arbeidsflyt til sine forskere, med en oppbyggingskostnad på 7 millioner euro.

Et europeisk initiativ

I 2006 ble det første ESFRI-veikartet publisert av European Strategy Forum

for Research Infrastructures. På dette veikartet var språk representert gjennom Common Language Resources and Technology Infrastructure (CLARIN), et paneuropeisk initiativ for oppbygging av en infrastruktur som skal betjene alle humanistiske fag som er avhengige av språkrelaterede data og tek-

å støtte på tekniske begrensninger eller kompatibilitetsproblemer.

Tjenesteorientert arkitektur

I fremtiden skal det være mulig for en forsker å logge seg inn med sitt lokale brukernavn og passord for å komme inn på alle sentre som har sluttet seg

- «Hovedmålet med CLARIN er ikke å produsere nye språkressurser, men å sikre dem for fremtiden og gjøre dem bredt tilgjengelige for forskere i en stabil og pålitelig infrastruktur.»

nologi. Prosjektet startet i 2008 som et samarbeid mellom 32 institusjoner fra 22 land, deriblant Norge, med en beskjeden støtte fra Europakommisjonen. Prosjektet har åpnet for bred deltagelse, og hittil har 150 institusjoner knyttet seg til CLARIN-nettverket som medlemmer.

CLARINs visjon er å øke tilgjengeligheten av språkmateriale drastisk. Et eksempel kan illustrere dette. La oss si at en forsker vil gjøre en semantisk analyse av alle kontekster for ordet *entusiasme* (inkludert bøyningsformer) i skjønnlitteratur skrevet av kvinner mellom 1900 og 1940. I dag er en slik undersøkelse mulig ved hjelp av ymse korpus- og språkteknologiprogrammer, men dette krever at man først finner ut hvem som har tekstkildene, at man så ber om tillatelse til å bruke dem, eventuelt ber om brukernavn og passord, laster ned data, eventuelt skanner tekst, laster ned programmer for videre prosessering, konverterer data fra ulike kilder til et felles format som programmet krever, osv. For de fleste forskere innen språkfag, historiefaget eller andre humanistiske disipliner er en slik arbeidsflyt uoverkommelig komplisert og tidkrevende, og i tillegg er faren stor for

sammen i CLARIN. En slik sammenlutning for identifisering og autorisering i Europa finnes allerede i Eduroam. Relevante data skal kunne finnes gjennom katalogisering og kraftige søkemuligheter på tvers av institusjoner. Det skal ikke være nødvendig å laste ned data eller programmer, men man skal kunne filtrere, konvertere og prosessere data i en såkalt tjenesteorientert arkitektur som tilpasser seg brukerbehov og informasjonens natur, heller enn omvendt. Forskeren skal kunne søke i en stor europeisk katalog etter tekster som tilfredsstillere kriteriene. Man skal kunne søke og filtrere alt relevant materiale samtidig, selv om det er kodet på forskjellige måter.

Selv om CLARIN forutsetter en rekke språkteknologiske systemer, er prosjektet ikke bare rettet mot språkteknologi, men mot nye behov for e-vitenskap i alle humanistiske fag. Hovedmålet med CLARIN er ikke å produsere nye språkressurser, men å sikre dem for fremtiden og gjøre dem bredt tilgjengelige for forskere i en stabil og pålitelig infrastruktur. For at det skal være mulig å finne materiale og koble sammen ulikt materiale og verktøy, er det viktig at man får til en samordning av standar-

der, en felles katalogisering og en avtale om en overordnet arkitektur for systemet og ikke minst forpliktende samarbeidsavtaler over lang tid.

I dag er mye av dette fremdeles en visjon. CLARIN er i en forberedende fase og holder på med utredninger om standardisering, teknisk infrastruktur, brukerbehov, rettigheter, bruksmodeller, og samarbeidsplaner for oppbyggingsfasen, som skal starte etter 2010. Om og hvordan en europeisk infrastruktur blir realisert, er fortsatt usikkert. Kostnadene er anslått til ca. 145 millioner euro per år, basert på et nettverk bestående av 10 til 20 sentre.

Forskerutdanning er viktig

Oppbygging av en helt ny forskningsinfrastruktur er avhengig av god kunnskap, så forskerutdanning er en vesentlig forberedende oppgave. I kjølvannet av CLARIN ble det tatt initiativ til et stort europeisk forskerutdanningsnettverk under navnet Common Language Resources and their Applications (CLARA). Dette nettverket av ti ledende europeiske institusjoner får støtte fra Europakommisjonen under Marie Curie Actions.

CLARA retter seg mot forskere i startfasen og tilbyr vitenskapelig trening i en internasjonal sammenheng innenfor en rekke metoder og teknikker. Prosjektets innhold er bl.a. konservering av språkdata, standardisering av koding og metadata for språk, leksikalsk semantisk modellering, tospråklige korpus, semantisk korpusannotasjon, automatisert leksikografi, informasjonsuttrekking, termbaser, multimedier og multimodale ressurser og teknologier, datastøttet læring, korrekturlesing, maskinoversettelse, grammatikker og trebanker, som er korpus med syntak-

tisk informasjon. CLARA kommer til å tilby en rekke internasjonale forskerkurs også i Norge.

Nasjonale forpliktelser

Språkdata er ikke som andre data. Språkdata er både heterogene og tvetydige, slik at de krever en innholdsavhengig og kontekstavhengig tolkning allerede i kodingen av primærdata. Bare av den grunn er det naturlig at CLARIN ikke blir sentralisert, men blir en distribuert infrastruktur med 10 til 20 sentre som har ekspertise på ulike typer materiale og oppgaver.

Det er sannsynlig at realisering av en infrastruktur for språk i stor grad er avhengig av nasjonal finansiering i tillegg til europeisk støtte. Landene må bære sin del av en felles infrastruktur, men produksjon av selve innholdet er en nasjonal oppgave. I 2009 ble det i Norge satt i gang et program med sikte på å bygge opp forskningsinfrastrukturer som kan gi gode muligheter til å bygge opp norske forskningsressurser for språk, teknisk infrastruktur og andre støttetiltak. Hittil har ikke norske utlysninger i forbindelse med infrastruktur stilt krav om at nasjonale prosjekter skal passe inn i en europeisk infrastruktur. En slik innpassing kan likevel ha potensial til en betraktelig økning i effektivisering, oppskalering og utnyttelse.

.....

Koenraad De Smedt er professor i datalingvistikk ved Universitetet i Bergen

Huldrefolk og andre band i Belgia

■ TARALD LIE

Hva er det som gjør at man finner norskklingende bandnavn som Nordheim, Nattemørk, Svartby, Jotunheim, Sorg Innkallelse (sic) og Bergensk (!) i land som henholdsvis Brasil, Italia, Russland, Polen, Iran og USA?

Spør man en middels musikkinteressert italiener om hva han eller hun forbinder med Norge, er sjansen stor for at svaret vil bli «true Norwegian black metal». Fenomenet har vokst seg ut av undergrunnen, har utviklet seg og i økende grad blitt allment akseptert, både hjemme og ute. I dag er sjangeren kjent som en av norsk kulturs største – og ikke minst mest innflytelsesrike – musikalske eksportartikler.

I likhet med nordmenn som mer eller mindre vellykket har prøvd å uttrykke «true feelings» inspirert av sine engelsktalende forbilder de siste 50 årene, prøver nå ikke så rent få utlendinger å oppnå «the true black metal feeling» ved at de i tillegg til å ty til sjangerens karakteristiske musikalske og visuelle formler i økende grad også bruker det samme språket som heltene fra nord, både når bandet skal døpes og tekstene skal hyles. At det menes alvor, kan man f.eks. se når innbitte fans av norske svartmetallband velger å fordype seg i norsk språk og litteratur ved Romas største universitet, La Sapienza, nettopp på grunn av sin fascinasjon for musikken og kulturen rundt den.

Folklore

Norske band med navn som er inspirert av folklore, myter og eventyr, som Troll, Jotunspor, Bak De Syv Fjell og Ved Buens Ende, får nå konkurranse av Draug (Italia), Huldrefolk (Belgia), Trollsko-

gen (Østerrike), Eventyr (Tyskland) og Trollheimen (Ungarn). Navn som hen spiller på det okkulte, forekommer fremdeles også ganske hyppig. I USA har man Hekseri, Onde Aander og Hvelvengel av Helvete (sic), i Nederland fins Trolldom, mens engelske Trollmann av Ildtoppberg vel er noe av det mer smilébåndvennlige innen sjangeren.

Natur, klima og dyr

Skog, villmark og dertil hørende mystikk er tema som går igjen i mange hardbarka bandnavn og tekster. I Norge har vi Myrkskog, Svarttjern og In the Woods (sic), mens man i Spania finner bandet Skogen Kallar, på Martinique Skog Skrike Blod (sic), nå omdøpt til Skogens Blod Gråter, i England Skog og Svart Tre, i USA Mørk Skog og i Tyskland Skogstillhet.

Det kan se ut til at værbitte norske svartmetallere har utviklet et nært forhold til enkelte nordlige klimatiske og meteorologiske fenomener: Iskald, Isvind, Nattefrost, Rimfrost, Taake og Storm er alle navn på herværende band, prosjekter eller utøvere, som sannsynligvis har gitt inspirasjon til band som Sterkvind (Portugal), Sola Svartnar (Frankrike), Vinterfrost (Italia), Nordlys, Vinterriket (Tyskland), Vinternatt (Belgia) og Vinterstorm (Nederland).

Dyreriket er også representert i navnejungelen, og hva er vel skumlere enn Skrubben sjøl? Ulver, Gylve «Fenriz»

Fra Innerdalen i fjellområdet Trollheimen. Trollheimen er også et black metal-band i Ungarn.

Nagell og eventuelt Varg Vikernes kan skule fornøyd i skumringen og se at navnearven er ivaretatt av utenlandske band som Nattvarg (Frankrike), Vargnatt (Hellas), Varulv (Østerrike), i tillegg til Død Ulv og Natteulf (USA).

Det urnorske

Dragningen mot det «urnorske» og klassisk norrøne er betydelig, også i utlandet. Fra i utgangspunktet å være mest forbundet med satanisme og okkultisme higer svartmetallere nå mer og mer etter naturens iboende kraft og mystikk og de førkristne tiders hedenske tankegods, og mange blir penset inn på gammel åsatur: Tor og Odin er «true», og vikingtidens krigsetetikk blir glorifisert både i tekster og det visuelle uttrykk. Et voksende publikum legger sin elsk på tidlig middelaldersk mytologi og begrepsunivers, og det gjør at norske band som Einherjer, Ragnarok, Helheim, Valhall og Nidhogg ser ut

til å ha valgt gode og inspirerende varemerker med økende relevans og gjengklang i markeder langt utenfor kongeriket.

Hvor viktig denne språklige påvirkningen er, kan selvfølgelig debatteres. Vel florerer språklige klisjéer, og det er nok av tendenser til ufrivillig komikk – ikke så ulikt den følelsen man sitter igjen med når enkelte norske artister får trang til følelsesutløp på engelsk – men morsmålet vårt er uansett på en ganske udiskutabel og prestisjefylt opptur innen dette ekspanderende området.

Kilde:

Martin Kvam (Brak): Liste over utenlandske metallband med norske navn.

.....

Tarald Lie er musiker, tidligere hovedfagsstudent ved Institutt for britiske og amerikanske studier, Universitetet i Oslo.

Betre lydbøker med Brage

Det statlege Norsk lyd- og blinde-skriftbibliotek (NLB) har i samarbeid med den svenske søsterinstitusjonen sin utvikla den nye norske talesyntesen Brage, dvs. ei elektronisk stemme som gjer tekst om til lyd. Føremålet med Brage er å gje syns- og lesehemma studentar lydbøker med høgare kvalitet enn i dag.

Ei netteneste som let studentane lage lydbøker sjølve ved hjelp av Brage, skal brukast i et prøveprosjekt ved fem høgare utdanningsinstitusjonar frå hausten 2009.

Brage-stemma er eit av dei første eksempla på kva det digitale språkmaterialet i den kommande norske språkbanken kan brukast til. Brage

byggjer på eit digitalt uttaleleksikon som vart laga av Nordisk Språkteknologi. Dette selskapet gjekk konkurs i 2003, men i 2007 kjøpte universiteta i Bergen, Oslo og Trondheim, IBM Norge og Språkrådet samlingane av digitalisert tekst og tale.

Språkressursane utgjer den første byggjesteinen i samlinga til den norske språkbanken.

Å etablere ein norsk språkbank er det største enkelttiltaket i stortingsmeldinga *Mål og mening*, som Stortinget behandla i april. Språkrådet koordinerer forarbeidet med språkbanken.

Brage-stemma skal presenterast offentleg av NLB og Språkrådet i byrjinga av oktober.

Femåring passerer femti tusen

Nettleksikonet Wikipedia veks jamnt – også på dei to norske målformene. Den nynorske utgåva har no runda fem år og inneheld over 50 000 artiklar. Bokmålsutgåva har over 220 000 artiklar.

Det er frivillige bidragsytarar som skriv artiklane i Wikipedia. Alle kan opprette nye artiklar og redigere dei som allereie finst. Det er over 260 ulike språkutgåver. Flest artiklar finst det på engelsk og tysk. Totalt har Wikipedia over 13 millionar artiklar.

WIKIPEDIA
The Free Encyclopedia

Futurumskonstruksjonen *blir å reise* i skriftspråket

■ ERNST HÅKON JAHR

I Språknytt 4/2008 svarer redaksjonen slik på et spørsmål om uttryksmåten *de blir å komme på festen, de blir å kjøpe den jakka* er grammatisk korrekt:

«Utrykksmåten er utbredt i Finnmark og kanskje andre deler av Nord-Norge, men har aldri vært godtatt i riksspråket. Det er altså i og for seg riktig dialektgrammatikk, men neppe korrekt riksspråkgrammatikk.»

Svaret er ikke bare unøyaktig og galt i det faktiske. Det er også prinsipielt problematisk når det gjelder hva som tradisjonelt er normert og ikke normert i norsk skriftspråk.

Normering av syntaks

Her er vi nemlig på et nivå i språket – syntaks – som ikke er normert på samme måte som det ortografi og formverk er. Tvert om, i de mange språkreformene vi har hatt i Norge, har syntaks egentlig aldri vært et tema. Reformene

ning av mer muntlighet og enkelhet i syntaks og stil. Vi peker gjerne på Asbjørnsen og Moes eventyrsamlinger, Bjørnsons bondefortellinger og Ibsens samtidsdramaer som viktige for denne utviklinga. Idealet har vært muntlig stil, og da gjerne med syntaktiske konstruksjoner som var særegne for norsk tale-mål i motsetning til dansk.

I nynorsk har det muntlige stilkravet vært nokså absolutt fra første stund, men også riksmål/bokmål har mer og mer utvikla seg i samme retning. Det sier seg sjøl at når språkmyndighetene ikke har noen normeringspraksis her, så er det språkbrukerne som nesten helt ut har definert gjennom bruk hva som anses som brukelig og eventuelt «korrekt». Det betyr da at for syntaks er det

● «Syntaks er ikke normert på samme måte som ortografi og formverk er.»

kalles da også oftest «rettskrivningsreformer». De har dreid seg om hvordan enkeltord skal skrives og bøyes.

Fra et tungt og kanselliprega dansk-skriftlig stilmønster tidlig på 1800-tallet har utviklinga i skriftlig norsk gått i ret-

mest norsk dialektsyntaks i og omkring Oslo som blir ansett som riktig og brukelig. Nå omtales dette gjerne ikke som «dialektsyntaks», men heller som «allmennorsk syntaks». Og «allmennorsk» betyr da ikke all norsk.

Ha-stryking i sør, ikke i nord

I Språknytt 1/1980 skrev jeg om konstruksjonen *ha-stryking* (jeg ville ha gått > jeg ville gått), som er vanlig i sør, men ikke i Nord-Norge. Da studentene til eksamen i tysk ved Universitetet i Tromsø for flere år sia fikk i oppgave å oversette uttrykket «jeg ville gått», var vnsken at tysk ikke har *ha-stryking*. Studentene måtte derfor huske å sette *ha* inn i den tyske teksten. Men studentene, som ikke hadde *ha-stryking* i sine dialekter, gikk surr i dette, og de kom til meg etter eksamen og spurte om det virkelig var mulig å skrive «jeg ville gått» uten *ha*? Jeg bekrefta at, jo da, det var det. Jeg kunne ha lagt til at siden denne konstruksjonen ikke fins fra Nord-Trøndelag og nordover, er den vel å se på som en sørlig dialektsyntaktisk konstruksjon. Men når det gjelder forholdet til skriftspråket, betyr det ingen ting at det her er snakk om dialektsyntaks. Ettersom *ha-stryking* fins i talemålet i Sør-Norge, anses den som «allmennorsk» og følgelig som en selvsagt del av norsk skriftspråkssyntaks.

Er bare sørlig syntaks «korrekt»?

Når det da hovedsakelig er slik at det er sørlig talemål som i særlig grad har bestemt hva som skal gjelde for «riktig» syntaks i skriftspråket, blir «dialektsyntaks» gjerne brukt om uttrykk som avviker fra dialektene i Oslo og omegn og på det sentrale Østlandet, dvs. uttrykk som det ikke har vært så vanlig å finne i skrift. Det betyr likevel ikke at slike uttrykk bør omtales som «ukorrekte» hvis de brukes i skriftspråket. Språkrådet har da også vært svært forsiktig med å stemple slike uttrykk som feilaktige. Derfor er det svaret som blei gitt i Språknytt nr. 4 i fjor, ikke helt i tråd med det som tidligere er sagt og skrevet om den

konstruksjonen det blei spurt om, altså «jeg blir å reise».

Blir å reise-konstruksjonen i nord

Det er nemlig ikke slik at den «kanskje» blir brukt andre steder i Nord-Norge i tillegg til Finnmark, som det står i Språknytt. Den er svært utbredt i Nord-Norge, iallfall fra Salten og nordover. Den er beskrevet i litteraturen, bl.a. av Ragnvald Iversen og Kjell Ivar Vannebo (gjengitt s. 108–110 i boka *Nordnorske dialekter*, fra 1996), og Språkrådet og Språknytt har omtalt den flere ganger.

Uttrykksmåten er høyst sannsynlig utvikla fra gammelnorsk, som kunne bruke *verða* i framtidsuttrykk. *Verða* knytta seg da til infinitiv med eller uten infinitivmerket. Det svarer til moderne norsk «kommer til å», eller altså «blir å». Ei forklaring på utviklinga av «blir å» som trekker inn samisk, noe Ragnvald Iversen var inne på, har nok mindre for seg.

Grunnen til at «blir å reise» har vært så mye framme i Språkrådet og Språknytt, er naturligvis gjentatte spørsmål fra nordnorske språkbrukere. Konstruksjonen står uhyre sterkt i talemålet, og den er noe av det første folk med andre dialekter tar opp i målet sitt når de flytter til Nord-Norge. Nordnorske elever og studenter bruker den svært ofte i sine skriftlige arbeider, de tar det for gitt at de kan skrive slik. I nordnorske aviser har konstruksjonen vært og er mye i bruk.

Norsklærere: Skal vi rette?

For lærerne i skolen blir det da et spørsmål om dette skal rettes i elevenes arbeider. I skolegrammatikkene er gjerne futurum beskrevet svært kort, f.eks. at framtid uttrykkes med «skal», «vil» og «kommer til å». Men korte skolegram-

matikker kan naturligvis ikke beskrive norsk uttømmende. Det varierer f.eks. om de nevner at framtid også kan uttrykkes ved presens («jeg kommer på tirsdag»). At en grammatisk konstruksjon ikke er nevnt i en skolegrammatikk, betyr derfor ikke automatisk at den skal rettes i elevenes skriftlige arbeider.

I desember 1978 satte lærer Marthe Thorsen seg til skrivebordet i Harstad og skreiv til Språkrådet: «Kan elevane skrive: «Jeg *blir* å gå en tur i morgen», eller må ein rette det til: «Jeg *kommer til* å gå en tur i morgen»? Bakgrunnen for brevet var uenighet i norskseksjonen på skolen hennes om bruken av denne konstruksjonen i elevenes skriftlige arbeider.

Språkrådets syn

Svarbrevet fra Språkrådet blei referert slik i rådets fagnemndsmøte 23.3.79:

«Brev av 8.12.78 frå Marthe Thorsen med spørsmål om seiemåten *blir å* som uttrykk for framtid (vanleg i nordnorske målføre) kan godkjennast i skriftlege arbeid frå elevane. Svar av 6.3.79 frå Norsk språkråd, der vi rår frå å stemple denne seiemåte som «feil», men seier at ein bør gjere merksam på at det ofte vil vere ein fordel å nytte ein meir allment kjend uttrykksmåte.»

Vi legger merke til at Språkrådet ikke bruker begreper som «korrekt» og «ukorrekt» når det, som her, er snakk om syntaks. Men det sies samtidig at elevane bør gjøres oppmerksom på at dette er en uttrykksmåte som ikke er vanlig i alle dialekter. Det som også kunne ha vært sagt, er at *blir å*-futurum kan virke uvant for enkelte lesere i Sør-Norge, akkurat som *ha*-stryking kan virke uvant for enkelte lesere i Nord-Norge.

Etter at Språkrådet i 1979 hadde uttrykt at konstruksjonen ikke skulle anses som feil – i svarbrevet fra Språkrådet står det også at «Vi vil derfor rå frå å bruke raudblyanten» – nevnte jeg dette i den artikkelen jeg skreiv om *ha*-stryking året etter:

«Når skriftspråket heilt ut aksepterer *ha*-stryking, har det sjølvstakt sin grunn i at skriftspråkssyntaksen mest bygger på austlandssyntaks. Vi seier gjerne at det ikkje er så store skilnader mellom målføre når det gjeld syntaksen. Men dei skilnadene som fins, burde (ha) vori meir utforska – ikkje minst til hjelp for lærarane i skolen. Jf. at Språkrådet har uttalt seg positivt om den nordnorske futurumskonstruksjonen *eg blir å komme*, som lærarar alltid har retta beinhardt hos elevane (og gjer det ennå av frykt for sensorar sørfrå som ikkje kjenner til uttrykksmåten).»

Det er nå på tide å gjenta det Språkrådet uttrykte i 1979, at rødblyanten ikke skal brukes på *blir å reise*-konstruksjonen i Nord-Norge, at det ikke skal anses som feil når elevane bruker den, og at det bør bli mer bevissthet generelt om at vi egentlig ikke har noen fast autorisert norm for syntaksen i norsk – i motsetning da til det vi har for rettskrivning og bøyning av ord.

.....

Ernst Håkon Jahr er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Agder i Kristiansand

Når det å skue inn i fremtiden blir en smal sak

I Språknytt 4/2008 skriver Sylfest Lomheim om kvaliteten på språket i norske aviser. Selv om Språkrådet ikke innehar noen «steinhard dokumentasjon», frykter han at «det er ei smal sak å dokumentera at den språklege kvaliteten i avisene går nedover».

Lomheim tar utgangspunkt i en artikkel i samme nummer av Mona Hansen, som har undersøkt språket i aviser og ukeblader med søkelys på lesbarhet og språkfeil. Det pussige er at ingenting i denne artikkelen understøtter Lomheims påstand. Tvert imot kan en lese følgende:

«Det er grunn til å tro at de nye kraftige dataverktøyene de store avisene har skaffet seg (Tansa), bidrar til å minimalisere skrivefeil. Tar vi andre undersøkelser i betraktning, ser det ut som rettskrivningen i avisene er blitt bedre.»

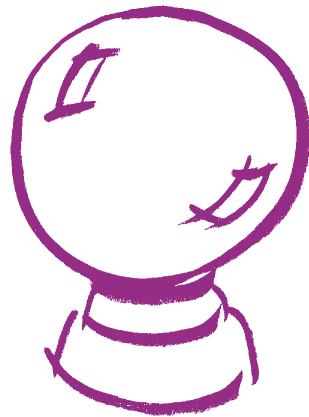
Lomheim har imidlertid liten sans for dette synspunktet, og slår bombastisk fast: «Ei løysing kan ein sjå heilt bort frå (i overskodelig framtid), og det er retteprogrammet Tansa.» Enkelt og greit.

Det er beklagelig at lederen for et statlig rådgivningsorgan kommer med slike ubegrunnede kommentarer som kun er egnet til å skade omdømmet til en seriøs bedrift. Hvilken krystallkule er det Lomheim har skuet inn i for å kunne hevde noe slikt? Tansa har gjennom 15 år, uten offentlige tilskudd, bygd opp en teknologi som har vist seg så vellykket at mer enn 14 000 brukere i mediebedrifter i fire verdensdeler benytter systemet. Tansa utvikles kontinuerlig i nært samspill med brukerne og vektlegger deres uttalte behov.

Språkrådet har på sin side vært sterkt delaktig i prosjektet *Norsk ordbank*, som det hevdes har blitt anvendt «med stor nytte» av den frie stavekontrollen i OpenOffice. Litt merkelig er det da at denne ordbasen er av så dårlig kvalitet at Tansa ikke ville ha kunnet anvende den. Vi finner her «ord» som *adgangsregulertere*, *adgangsregulerteste*, *allmenmedisinskere*, *oppspad-dere*, *øverstkommanderendene*, *keivhendthetene*, *kilenhetene* et cetera. Titusenvis (!) av slike språklige misfoster fyller opp denne basen, noe som gjør den helt uegnet som språkgrunnlag i en stavekontroll.

At maskinell korrektur skal kunne gjøre den manuelle språkkontrollen overflødig, er det ingen som vil hevde – i overskuelig fremtid. Men at Tansa spiller en vesentlig rolle for å redusere omfanget av språkfeil i avisene, er hevet over tvil. Det kan dokumenteres.

Viggo Kristensen
redaktør
Tansa Systems AS

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kultur- og kirkedepartementet.

Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal være i bruk i alle deler av samfunnslivet også i framtiden – og ikke bli tilsidesatt av engelsk.

Vi vil gi det offentlige, næringslivet og folk flest tro på at norsk språk duger, og arbeider for å øke kunnskapen om norsk språk.

Dette gjør Språkrådet for å styrke det norske språkets stilling:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonene våre om god og rett norsk
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året
- Vi arrangerer konferansen *Språkdagen* hvert år for å skape debatt om aktuelle utfordringer for norsk språk
- Vi har en egen språktjeneste for statsorganer som gir råd til statsansatte om hvordan de kan skrive klart og godt
- Vi arbeider for at ikt-produkter skal bygge på norsk tekst og tale, og for å utvikle norskspråklig fagspråk og terminologi
- Vi gir diplom til næringsdrivende som har gitt virksomheten et godt, kreativt norsk navn
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skolen
- Vi fører tilsyn med at alle statsorganer følger kravene til fordeling av bokmål og nynorsk
- Vi gir råd om hvordan stedsnavn skal skrives på kart og veiskilt
- Vi samarbeider med offentlige og private institusjoner om tiltak som styrker bruken av norsk
- Vi forvalter rettskrivningen i nynorsk og bokmål og følger med på hvordan språket utvikler seg

Direktøren i Språkrådet er leder for 30 ansatte. Styret i Språkrådet er utnevnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkyndige og språken-gasjerte personer fra hele samfunnet. Fagrådene gir innspill og råd om saker på sine fagfelter.

www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLIG REDAKTØR:
Sylfest Lomheim

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØRER:
Svein Nestor
svein.nestor@sprakradet.no

Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
lars.erik.klemsdal@sprakradet.no

Signerte artikler fra
eksterne skribenter står
for forfatterens syn.

Ettertrykk tillatt når kilden er
oppgitt.

OPPLAG: 11 000
Tekstene i dette nummeret fins
også på Internett:
www.sprakradet.no

Fire nummer i året
Redaksjonen avsluttet 21.8.2009

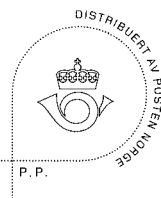
LAYOUT: www.cmykdesign.no
TRYKK: 07 Aurskog

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILDE:
Det norskspråklige rockebandet
Fjorden Baby!
Foto © Steinholt Ingar Haug /
Aftenposten / Scanpix

B

NORGE/NOREG

HISTORIA BAK

NÅR RYGGEN NÆRMAR SEG BAKEN, ER ENDEN NÆR

At verbet *ryggja* har noko med kroppsdelen *ein rygg* å gjera, skjønner alle. At adverbet *tilbake* har noko med kroppsdelen *ein bak* å gjera, ser me òg.

Når det ikkje heiter *tilbak*, men *tilbake*, kjem det av at preposisjonen *til* i norrønt styrde genitiv, og *-bake* er opphavleg genitiv fleirtal av substantivet *bak*. På islandsk heiter det *til baka*, som på norrønt, og svenskane skriv *tillbaka* i eitt ord.

Når nokon *ryggjer attende*, dukkar *enden*, som òg er ein kroppsdel, fram. Sjølv om den er bak. Og 'tilbake' heiter jo *attende* på nynorsk. *Att* har nynorsk òg i *att og fram*, som på bokmål heiter *fram og tilbake*. Nynorskfolk går altså først *att* og så *fram*, der bokmålsfolk først går *fram* og så *tilbake* – altså i heilt motsett lei.

At det er stutt veg mellom ryggen og baken, ser me av at det som dei fleste kallar *stolrygg*, også kan heita *stolbak*. Baken er ikkje berre det ein sit på, for ingen sit på *handbaken*, dvs. baksida av handa, som òg kan heita *handryggen*.

På norrønt kan det heita *hann sat á baki hestinum*. Det tydde ikkje at han sat på baken til hesten, men på ryggen til hesten. Det høver godt med at det engelske ordet *back* tyder 'rygg'.

Til *rygg* svarar engelsk *ridge*, som tyder '(ås)rygg'. Jamfør at til *brygge* svarar engelsk *bridge*, som tyder 'bru', og til *mygg* svarar engelsk *midge*, som tyder 'knott'.

Svein Nestor
rådgjevar i Språkrådet

.....

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825